

ROSZCZENIA RESTYTUCYJNE WŁAŚCICIELI NIERUCHOMOŚCI PRZEJĘTYCH PRZEZ PAŃSTWO W LATACH 1944–1989

Maciej Ferek

ROSZCZENIA RESTYTUCYJNE WŁAŚCICIELI NIERUCHOMOŚCI PRZEJĘTYCH PRZEZ PAŃSTWO W LATACH 1944–1989

Maciej Ferek

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

Stan prawny na 1 lutego 2022 r.

Recenzent

Dr hab. Marta Romańska, prof. UJ

Wydawca

Justyna Zabielska-Musiół

Redaktor prowadzący

Adam Choiński

Opracowanie redakcyjne

Dagmara Wachna

Projekt okładek serii

Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski


prawolubni

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujemy prawo i własność

Więcej na www.legalnakultura.pl

Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2022

ISBN 978-83-8246-709-3

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 728 313 462

e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	11
Przedmowa	13
Rozdział I	
Ewolucja standardów konstytucyjnych w okresie powojennym.....	
1. Uwagi ogólne dotyczące prawa własności	23
2. Okres od 1944 do 1989 r.	24
2.1. Lata 1944–1952.....	24
2.2. Lata 1952–1964.....	33
2.3. Lata 1965–1989.....	38
3. Okres po 1989 r.	42
3.1. Przełom konstytucyjny z 1989 r.	42
3.2. Konstytucja z 1997 r.....	44
3.2.1. Prawo do własności jako prawo konstytucyjne	44
3.2.2. Konstytucyjna dopuszczalność ingerencji w prawo własności	48
3.3. Dopuszczalność badania zgodności z Konstytucją powojennych aktów nacjonalizacyjnych.....	70
4. Podsumowanie.....	71
Rozdział II	
Wywłaszczenia	
1. Istota instytucji wywłaszczenia.....	73
2. Przesłanki i tryb wywłaszczenia	75

2.1. Rozporządzenie – Prawo o postępowaniu wywłaszczeniowym z 1934 r.	75
2.2. Dekret o wywłaszczeniu majątków zajętych na cele użyteczności publicznej w okresie wojny 1939–1945...	77
2.3. Dekret z 26.04.1949 r. o nabywaniu i przekazywaniu nieruchomości niezbędnych dla realizacji narodowych planów gospodarczych.....	79
2.4. Ustawa z 12.03.1958 r. o zasadach i trybie wywłaszczania nieruchomości	82
3. Zwrot wywłaszczonej nieruchomości	83
3.1. Przesłanki zwrotu wywłaszczonej nieruchomości przewidziane w ustawie o gospodarce nieruchomościami.....	83
3.2. Kluczowe orzecznictwo w przedmiocie zwrotu wywłaszczonej nieruchomości	85
3.3. Zmiana celu wywłaszczenia	94
3.4. Istota roszczenia o zwrot wywłaszczonej nieruchomości i droga do jego dochodzenia	96
3.5. Legitymacja czynna do złożenia wniosku o zwrot.....	101
3.6. Legitymacja bierna w sprawie o zwrot nieruchomości	105
3.7. Zwrot prawa użytkowania wieczystego	108
3.8. Decyzja o zwrocie wywłaszczonej nieruchomości.....	109
3.9. Formalnoprawna podstawa zwrotu nieruchomości	111
3.10. Pierwszeństwo nabycia nieruchomości	113
3.11. Podsumowanie	114

Rozdział III

Reforma rolna.....	115
1. Źródła prawa reformy rolnej.....	115
1.1. Dekret o przeprowadzeniu reformy rolnej	115
1.2. Reforma rolna jako rewolucja społeczno-ustrojowa	118
1.3. Definicja nieruchomości ziemskiej.....	121
1.3.1. Nieruchomość ziemska w przepisach prawnych z okresu międzywojennego	121
1.3.2. Definicja nieruchomości ziemskiej wynikająca z orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego i sądów	123

1.3.3. Dekret o przeprowadzeniu reformy rolnej w praktyce.....	128
1.3.4. Kwestia dopuszczalności obecnego stosowania w praktyce przepisów dekretu o przeprowadzeniu reformy rolnej.....	130
2. Akty prawne uzupełniające dekret o przeprowadzeniu reformy rolnej.....	149
2.1. Dekret o przejęciu niektórych nieruchomości ziemskich na cele reformy rolnej i osadnictwa	149
2.2. Ustawa o sprzedaży państwowych nieruchomości rolnych oraz uporządkowaniu niektórych spraw, związanych z przeprowadzeniem reformy rolnej i osadnictwa rolnego	150
2.3. Dekret o zarządzie Ziemi Odzyskanych	152
2.4. Ustawa o obrocie nieruchomościami rolnymi.....	154
2.5. Ustawa o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego	156
2.6. Dekret o przejęciu niektórych lasów na własność Skarbu Państwa.....	162
2.7. Pozostałe poboczne regulacje dotyczące reformy rolnej.....	165
3. Praktyczne skutki wprowadzenia reformy rolnej.....	166
4. Podsumowanie.....	169

Rozdział IV

Nacjonalizacja przemysłu	171
1. Uwagi wstępne	171
2. Ustawa o przejęciu na własność Państwa podstawowych gałęzi gospodarki narodowej	171
3. Nieprawidłowości przy przejmowaniu przedsiębiorstw i roszczenia osób pokrzywdzonych w wyniku nacjonalizacji.....	179
3.1. Odszkodowanie	179
3.2. Wadliwe przejęcia przedsiębiorstw na podstawie art. 3 ust. 1 lit. B ustawy	181

3.3. Wadliwe przejęcia przedsiębiorstw z uwagi na naruszenie art. 3 ust. 6	182
3.4. Wadliwe przejęcia przedsiębiorstw z uwagi na treść art. 6 ustawy	183
4. Roszczenia (prawowitych i byłych) właścicieli nieruchomości w związku z wadliwymi przejęciami przedsiębiorstw	190
5. Przejmowanie przedsiębiorstw w zarząd państwowy.....	192
6. Roszczenia właścicieli przedsiębiorstw przejętych na podstawie ustawy z 25.02.1958 r.	195
7. Dekret o majątkach opuszczonych i poniemieckich	196
8. Podsumowanie.....	201

Rozdział V

Dekret o własności i użytkowaniu gruntów na obszarze

m.st. Warszawy.....	203
1. Geneza i ogólna charakterystyka dekretu	203
2. Praktyka stosowania dekretu	207
2.1. Grunty.....	207
2.2. Budynki.....	210
3. Inne regulacje prawne dotyczące dekretu warszawskiego....	211
3.1. Promesy.....	211
3.2. Ustawa z 12.03.1958 r. o zasadach i trybie wywłaszczenia nieruchomości	212
3.3. Uchwała nr 11 Rady Ministrów z 27.01.1965 r. w sprawie oddania niektórych terenów na obszarze m.st. Warszawy w wieczyste użytkowanie	213
3.4. Ustawa z 29.04.1985 r. o gospodarce gruntami i wywłaszczeniu nieruchomości	215
3.5. Ustawa z 21.08.1997 r. o gospodarce nieruchomościami.....	218
4. Aktualna sytuacja prawna dawnych właścicieli nieruchomości „dekretowych”	219
4.1. Organ właściwy do stwierdzenia nieważności decyzji dekretowej.....	226
4.2. Strony postępowania o stwierdzenie nieważności decyzji dekretowej.....	227

4.3. Zbywanie wierzytelności dekretowych.....	227
4.4. Skutek stwierdzenia nieważności decyzji	229
4.5. Odpowiedzialność Skarbu Państwa za szkody wywołane decyzją dekretową	233
4.6. Nieruchomość zamienna	237
5. Mała ustawa reprivatyzacyjna dla Warszawy, przekształcenie prawa użytkowania wieczystego gruntów zabudowanych na cele mieszkaniowe w prawo własności tych gruntów oraz Komisja do spraw reprivatyzacji nieruchomości warszawskich	238
6. Podsumowanie.....	243

Rozdział VI

Dochodzenie roszczeń restytucyjnych	245
1. Uwagi wstępne	245
2. Ocena zgodności z Konstytucją ustawy z 11.08.2021 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania administracyjnego.....	248
2.1. Geneza i założenia nowelizacji	248
2.2. Rozstrzygnięcie Trybunału Konstytucyjnego w sprawie P 46/13 jako wyrok zakresowy.....	250
2.3. Nowelizacja Kodeksu postępowania administracyjnego jako „wykonanie” wyroku w sprawie P 46/13	254
2.4. Teoria rozproszonej kontroli konstytucyjności przepisów rangi ustawowej	255
2.5. Nowelizacja Kodeksu postępowania administracyjnego z 11.08.2021 r. a zasada lojalności państwa w stosunku do obywatela	258
3. Obecne możliwości restytucyjne dotyczące własności nieruchomości.....	262
3.1. Zwrot wywłaszczonej nieruchomości	262
3.2. Reforma rolna	264
3.3. Dekret o lasach	265
3.4. Nacjonalizacja przemysłu	266
3.5. Majątki opuszczone i porzucone.....	268
3.6. Dekret warszawski	270

4. Zasiedzenie jako okoliczność wyłączająca roszczenie restytucyjne	274
4.1. Związek funkcjonalny zasiedzenia ze zwrotem znacjonalizowanej nieruchomości.....	274
4.2. <i>Ratio legis</i> instytucji zasiedzenia	276
4.3. Ramy prawne zasiedzenia w Kodeksie cywilnym	277
4.4. Zasiedzenie przez Skarb Państwa (gminę) upaństwowionej nieruchomości	282
4.4.1. Koncepcja braku cechy posiadania we władaniu Skarbu Państwa	282
4.4.2. Koncepcja siły wyższej jako okoliczności zawieszającej bieg terminu zasiedzenia	285
4.5. Koncepcja niezgodności z Konstytucją instytucji zasiedzenia na rzecz Skarbu Państwa	294
5. Podsumowanie.....	305
Wnioski końcowe	307
Bibliografia	311
Wykaz aktów prawnych.....	319
Orzecznictwo	327

PRZEDMOWA

Osoby urodzone po II wojnie światowej jeszcze do niedawna za naturalne uznawały to, że zamki, pałace czy dwory stanowią własność państwową. Dopiero przełom ustrojowy i powszechna możliwość wyjazdu za zachodnią granicę kraju sprawiły, że zainteresowani, którzy nie pamiętają czasów przedwojennej Polski, zaczęli pytać, dlaczego w Europie Zachodniej zabytkowe nieruchomości od pokoleń stanowią własność prywatną i jaka jest przyczyna prawna tej różnicy. Otóż w Polsce w latach 1944–1958, najpierw w formie nacjonalizacji, a później w postaci wywłaszczeń, dokonana się rewolucja własnościowa. Jej cel był jasny i przez ówczesne władze wcale nie ukrywany.

W 1950 r. J. Adamek pisał tak o reformie rolnej: „W ten sposób Polska Ludowa dając 6 milionów hektarów ziemi chłopom, prawowitym jej gospodarzom, zlikwidowała pasożytniczą klasę obszarników”. Wspominał też o nacjonalizacji przemysłu: „Unarodowienie podstawowych gałęzi przemysłu i reforma rolna zlikwidowały klasę wielkich kapitalistów i obszarników, odsuwając ich od wpływu na życie gospodarcze Polski. Reformy te wytyczyły kierunek rewolucyjny rozwoju Polski Ludowej i pozbawiły kapitalistów i obszarników bazy gospodarczej, na której opierała się ich władza”¹.

Z kolei S. Pfeiffer w tym samym roku stwierdzał: „Reforma rolna, unarodowienie przemysłu wielkiego i średniego oraz banków zniszczyło podstawę ekonomiczną i polityczną klas wyzyskiwaczy. Gospodarzami

¹ J. Adamek, *U podstaw Polski Ludowej*, cykl: *Nauka o Polsce współczesnej*, skryпт 1, wykład 1, Warszawa 1950.

kraju stały się masy pracujące z klasą robotniczą na czele². W wyniku nacjonalizacji dawni właściciele tracili dorobki pokoleń, z reguły bez żadnego odszkodowania i nierzadko (jak w przypadku reformy rolnej) z obowiązkiem bezzwłocznego wyprowadzenia się nie tylko z dworu lub pałacu, ale nawet z miejscowości, w której mieszkali.

Mimo zmiany ustroju Polska jest ostatnim krajem Europy Środkowo-Wschodniej, który dotychczas nie uporał się z problemem reprivatyzacji. Żaden z kilkudziesięciu projektów ustaw reprivatyzacyjnych nie doczekał się realizacji, mimo oczywistej potrzeby zadośćuczynienia moralnego i finansowego dawnym właścicielom i ich następcom prawnym.

Od przełomu politycznego z 1989 r. minęło trzydzieści lat, zatem najprawdopodobniej Polska takiej reprivatyzacji już nie przeprowadzi. Ustawa z 7.03.2001 r. została zawetowana przez Prezydenta Aleksandra Kwaśniewskiego. Reprivatyzacja, zwłaszcza w naturze, jest tym mniej prawdopodobna, że przeprowadzono już w Polsce prywatyzację. W takiej sytuacji nic dziwnego, że byli właściciele nieruchomości zagrabionych przez państwo w latach komunizmu (lub ich następcy prawni), korzystając z dostępnych instrumentów prawnych, nierzadko odzyskują je na drodze sądowej. W praktyce jest to możliwe jedynie wtedy, gdy przejęcie nieruchomości przez państwo nastąpiło z naruszeniem prawa lub – jak w przypadku wywłaszczeń *sensu stricto* – gdy nieruchomość stała się zbędna na cel określony w decyzji o wywłaszczeniu, choć i tutaj państwo coraz mocniej (np. w ustawie z 4.04.2019 r. o zmianie ustawy o gospodarce nieruchomościami) zawęża dopuszczalność żądania zwrotu majątku.

Według przybliżonych szacunków w pierwszym dziesięcioleciu III RP do organów administracji wpłynęło około 25 tys. wniosków reprivatyzacyjnych, z których pozytywnie rozpoznano około 2 tys. Ponad 50% zgłoszeń dotyczyło nieruchomości ziemskich, 25% – miejskich, 10% – lasów, 6% – aptek, 4% – zakładów przemysłowych. W 2008 r.

² S. Pfeifer, *Polska państwem demokracji ludowej*, cykl: *Nauka o Polsce współczesnej*, skrypt 3, wykład 2, Warszawa 1950.

wartość potencjalnych roszczeń reprivatyzacyjnych szacowano na około 140 mld zł³.

Zgodnie z treścią art. 46 § 1 k.c. nieruchomościami są części powierzchni ziemskiej stanowiące odrębny przedmiot własności (grunty), jak również budynki trwale z gruntem związane lub części takich budynków, jeżeli na mocy przepisów szczególnych stanowią odrębny od gruntu przedmiot własności. Ponieważ zjawiska będące przedmiotem moich badań dotyczyły również przemysłu, to wyłącznie na potrzeby niniejszego opracowania do nieruchomości zaliczam również przedsiębiorstwa, które *de iure* stanowią odrębny od nieruchomości przedmiot mienia (art. 55¹ k.c.).

Użyta w tytule monografii nazwa „roszczenia restytucyjne” oznacza środki prawne, za pomocą których osoba pozbawiona przez państwo własności nieruchomości lub następcą prawny takiej osoby może starać się o odzyskanie tej nieruchomości. Biorę pod uwagę utratę własności na podstawie najistotniejszych pod względem masowości aktów nacjonalizacyjnych. Poszukiwać będę odpowiedzi na pytania, czy i jakie roszczenia restytucyjne (realizowane głównie w drodze postępowania administracyjnego) przysługują właścicielom nieruchomości znacjonalizowanych i wywłaszczonych w okresie obowiązywania poprzedniego systemu politycznego, a z drugiej – czy mają one szanse powodzenia w zderzeniu z instytucją prawa cywilnego, jaką jest zasiedzenie. Jest ono wykorzystywane przez Skarb Państwa i gminy do obrony przed wydaniem nieruchomości tym chętniej, że od ich przejęć minął już termin zasiedzenia i to nawet rozpoczętego w złej wierze (trzydzieści lat). Poza zakresem analiz pozostaje problematyka gruntów kościelnych, gdyż została ona po 1989 r. uregulowana odrębnie.

Omówienie wszystkich powojennych aktów przewidujących nabycie własności przez państwo przekraczałoby ramy niniejszego opracowania. Akty prawne o charakterze bezpośrednio lub pośrednio nacjonalizacyjnym wydane w okresie Polski Ludowej, to m.in.:

³ K. Dobrzeńcki, M. Romanowski, *Reprivatyzacja. Problemy tworzenia i stosowania prawa*, Warszawa 2015, s. 114.

Rozdział I

EWOLUCJA STANDARDÓW KONSTITUCYJNYCH W OKRESIE POWOJENNYM

1. Uwagi ogólne dotyczące prawa własności

Własność jest przedmiotem zainteresowania różnych nauk, zwłaszcza ekonomii, socjologii, psychologii, a także prawa. To prawo podmiotowe, które podlega regulacji gałęzi przede wszystkim prawa cywilnego, ale także konstytucyjnego, administracyjnego i finansowego. Jest to najszersza, ale też najprostsza i bezpośrednia forma korzystania z dóbr materialnych, bowiem tylko w ramach własności istnieje możliwość korzystania przez dany podmiot z największego znanego w systemie prawa zakresu uprawnień względem rzeczy.

Zatem można stwierdzić, że funkcją prawa własności jest zagwarantowanie właścicielowi, na zasadzie podlegającej jego woli wyłączności, szeregu praw ekonomicznych, polegających na możliwości czerpania korzyści z przedmiotu własności, ale także zagwarantowanie realizacji jego obowiązków ekonomicznych. To prawo gwarantujące przejrzystość stosunków majątkowych.

Właśnie aspekt ekonomiczny sprawił, że po czterdziestu pięciu latach prymatu własności społecznej odżyło zainteresowanie własnością prywatną. Przekształcenia majątkowe to proces cały czas trwający w naszym kraju. Jego nasilenie po II wojnie światowej obecnie odbija się echem

i doprowadza do odwrotnego niż wówczas procesu. Własność podlega przemianom w toku rozwoju historycznego w miarę, jak ulegają zmianie stosunki społeczne i gospodarcze. System PRL-u umacniał przede wszystkim własność społeczną, obecny z kolei wspiera własność prywatną, co ma umocowanie choćby w art. 20 Konstytucji. Tę zasadę ustrojową urzeczywistniają toczące się już od 1989 r. procesy prywatyzacji, ale i reprivatyzacji.

Osobną kategorią własności publicznej jest własność jednostek samorządu terytorialnego (zob. art. 165 Konstytucji). Konstytucja wspomina o majątku Skarbu Państwa (art. 218), ale nie zawiera dokładnej regulacji własności państwowej.

2. Okres od 1944 do 1989 r.

2.1. Lata 1944–1952

Wybuch II wojny światowej zastał Rzeczpospolitą Polską pod rządami Konstytucji z 23.04.1935 r. Dnia 21.07.1944 r. w Moskwie, a zatem pod polityczną kontrolą Stalina, zawiązał się Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego, jako tymczasowa władza wykonawcza¹. Następnego dnia PKWN ogłosił swój Manifest, który odwoływał się do zasad Konstytucji marcowej z 1921 r., ale zapowiadał radykalne przeobrażenia społeczne. Akt ten został opublikowany jako załącznik do Dziennika Ustaw Nr 1 z 1944 r. Zapowiadał utworzenie funduszu ziemi, podlegającego Resortowi Rolnictwa i Reform Rolnych. W jego skład miały wejść ziemie skonfiskowane Niemcom i zdrajcom narodu, łącznie ze znajdującymi się na nich zabudowaniami oraz martwym i żywym inwentarzem, a także gospodarstwa obszarnicze o powierzchni ponad 50 ha, na ziemiach zachodnich i północnych zaś o powierzchni ponad 100 ha. Byli właściciele za skonfiskowane majątki mieli otrzymać odpowiednie zaopatrzenie. Uzyskana w ten sposób ziemia miała być przeznaczona do podziału między robotników rolnych, chłopów małorolnych, obarczonych licznymi

¹ Ustawa o utworzeniu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego, Dz.U. Nr 1, poz. 1.

rodzinami chłopów średniorolnych, a także drobnorolnych dzierżawców, niewielka jej część miała w końcu stanowić państwowe wzorcowe gospodarstwa. Komitet nie naruszał w zasadzie interesów bogatych chłopów, nie chciał bowiem dopuścić do ich sojuszu z obszarnictwem². Jako organ wykonawczy Krajowej Rady Narodowej, tj. równie samozwańczego organu na kształt parlamentu, rozpoczął swoje urządowanie w Lublinie 1.08.1944 r.

W dniu 15.08.1944 r. Krajowa Rada Narodowa „ze względu na warunki toczącej się wojny na ziemiach polskich i wynikających stąd utrudnień w działalności ciał ustawodawczych” nadała Polskiemu Komitetowi Wyzwolenia Narodowego uprawnienie do wydawania dekretów z mocą ustawy we wszystkich sprawach, dla których unormowania przewidziana była przez Konstytucję 1921 r. formą ustawy³. Następnie 6.01.1945 r. uprawnienia Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego przeszły na Rząd Tymczasowy Rzeczypospolitej Polskiej⁴.

Niewątpliwie zarówno Krajowa Rada Narodowa, jak i Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego miały charakter samozwańczy, ponieważ Krajowa Rada Narodowa (parlament) nie miała żadnego demokratycznego, tj. zawiązanego w wyniku wyborów, umocowania. Był to jednak czas trwających na ziemiach polskich gwałtowanych zmian, jak każda rewolucja rządzących się własnymi prawami, do których należy np. reguła, że nowa władza rzadko kiedy ma ustawowe umocowanie. W takiej sytuacji władza powstaje w sposób pierwotny, a nie w oparciu o istniejący i formalnie obowiązujący porządek prawny⁵. W tym przypadku umocowanie nowej władzy wynikało ze stojącej za nią siły armii radzieckiej. Tą drogą w swych rozważaniach podążył Trybunał Konstytucyjny, stwierdzając w uzasadnieniu postanowienia z 28.11.2001 r., że „brak konstytucyjnoprawnej legitymacji takich organów jak PKWN, KRN i Rząd Tymczasowy, a także wątpliwa legitymacja później istniejących organów, nie

² W. Góra, *Dekret PKWN o reformie rolnej*, Lublin 1979, s. 19–20.

³ Ustawa z 15.08.1944 r. o tymczasowym trybie wydawania dekretów z mocą ustawy, Dz.U. Nr 1, poz. 3.

⁴ Ustawa z 3.01.1945 r. o trybie wydawania dekretów z mocą ustawy, Dz.U. Nr 1, poz. 1.

⁵ K. Grzybowski, *Ustrój Polski współczesnej 1944–1948*, Kraków 1948, s. 13.

może nieść konsekwencji w postaci ignorowania faktu, że efektywnie wykonywały one władzę państwową. Akty normatywne tych organów były podstawą rozstrzygnięć indywidualnych, które m.in. ukształtowały strukturę własnościową w obszarze własności rolnej, a także stosunki prawne w innych dziedzinach życia społecznego. Upływ czasu, który z punktu widzenia prawa nie jest zjawiskiem obojętnym, nadał tym stosunkom trwałości i dziś są one podstawą społecznej i ekonomicznej egzystencji znacznej części społeczeństwa polskiego⁶. Wobec powyższego w niniejszej monografii będę brał pod uwagę prawo stanowiące od 22.07.1944 r.

Nowa władza wykonawcza w Manifeście lipcowym zadeklarowała również stosowanie Konstytucji marcowej jako jedynie obowiązującej legalnej i uchwalonej prawnie. Należy zatem przyjrzeć się regulacji własności znajdującej się w tej Konstytucji. Zgodnie z art. 99 ust. 1: „Rzeczpospolita Polska uznaje wszelką własność, czy to osobistą poszczególnych obywateli, czy to zbiorową związków obywateli, instytucji, ciał samorządowych i wreszcie samego Państwa, jako jedną z najważniejszych podstaw ustroju społecznego i porządku prawnego, oraz poręcza wszystkim mieszkańcom, instytucjom i społecznościom ochronę ich mienia, a dopuszcza tylko w wypadkach, ustawą przewidzianych, zniesienie lub ograniczenie własności, czy to osobistej, czy to zbiorowej, ze względów wyższej użyteczności, za odszkodowaniem. Tylko ustawa może postanowić, jakie dobra i w jakim zakresie, ze względu na pożytek ogółu, mają stanowić wyłącznie własność Państwa, oraz o ile prawa obywateli i ich prawnie uznanych związków do swobodnego użytkowania ziemi, wód, minerałów i innych skarbów przyrody – mogą, ze względów publicznych, doznać ograniczenia”.

Tym samym Konstytucja ta ustaliła następujące zasady:

- 1) uznanie własności, niezależnie od tego, czy przysługuje poszczególnym obywatelom czy związkom obywateli, samorządom czy państwu;
- 2) poręczenie wszystkim ochrony ich mienia;

⁶ Postanowienie TK z 28.11.2001 r., SK 5/01, OTK 2001/8, poz. 266.

- 3) dopuszczenie ograniczenia lub zniesienia (pozbawienia) własności, ale tylko ze względów wyższej użyteczności i za odszkodowaniem;
- 4) określenie w ustawie, jakie dobra mogą być wyłącznie przedmiotem własności państwa (zatem nie mogą być własnością osobistą);
- 5) możliwość ustawowego ograniczenia własności ziemi, wód, minerałów i innych skarbów przyrody.

Artykuł 99 Konstytucji marcowej dopuszczał możliwość pozbawienia własności, ale tylko w wypadkach ustawą przepisanych, ze względów wyższej użyteczności i za odszkodowaniem. Sformułowanie o wypadkach przewidzianych ustawą oznacza możliwość wywłaszczenia wyłącznie w drodze aktu stosowania prawa, a nie bezpośrednio na podstawie ustawy lub dekretu. Taką interpretację potwierdza interpunkcja przepisu, w którym przecinek umieszczono pomiędzy słowami „w wypadkach” i „ustawą przewidzianych”. Oznacza to, że wszystkie ustawy czy dekrety wywłaszczające „z mocy prawa”, jak art. 2 ust. 1 dekretu o reformie rolnej z 1944 r., byłyby niezgodne z opisanym wzorcem konstytucyjnym.

Względy „wyższej użyteczności” to nic innego jak dzisiejszy „cel publiczny”, tyle że w większym stopniu powiązane z interesem państwa niż społeczeństwa. Dlatego samo upełnorolnienie niewielkich gospodarstw nie spełniało przesłanki wyższej użyteczności, czyniąc dekret o przeprowadzeniu reformy rolnej niezgodnym z Konstytucją. Jednak w przeciwieństwie do obecnej regulacji, art. 99 Konstytucji marcowej był pozbawiony przesłanki „niezbędności”. Zatem dla dokonania wywłaszczenia wystarczyło, że dana nieruchomość była wymagana, ale nawet nie niezbędna, na cele wyższej użyteczności.

Kolejna konstytucyjnie uregulowana przesłanka dopuszczająca wywłaszczenie to odszkodowanie, niedoprecyzowane jednak jako słuszne. Świadczy to o zamysle ustrojodawcy, by odszkodowanie to było chronione od jakiegokolwiek miarkowania czy ograniczania. Powinno w pełni odpowiadać wartości wyzutego mienia. Dlatego wszelkie postanowienia aktów nacjonalizujących bez odszkodowania, czy też nawet z jego ograniczeniem, rozkładaniem na raty, odraczeniem wypłaty lub

Książka dotyczy roszczeń restytucyjnych właścicieli nieruchomości przejętych przez polskie państwo komunistyczne. Uwzględnia zmiany stanu prawnego wprowadzone nowelizacją Kodeksu postępowania administracyjnego z 11 sierpnia 2021 r., a także bogate orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, Sądu Najwyższego, sądownictwa administracyjnego oraz wybraną literaturę.

Publikacja zawiera ocenę możliwości odzyskania nieruchomości przejętych zarówno w drodze wywłaszczeń, jak i nacjonalizacji – w zderzeniu z wykorzystywaną obecnie do obrony przez Skarb Państwa instytucją prawa cywilnego, tj. zasiedzenia. Dokonuje analizy ustawodawstwa nacjonalizacyjnego i wywłaszczeniowego przy jednoczesnej prezentacji konstytucyjnych regulacji własności.

Opracowanie jest przeznaczone dla pełnomocników procesowych, sędziów sądów administracyjnych i powszechnych, pracowników urzędów gmin, starostw powiatowych, urzędów wojewódzkich i Prokuraturii Generalnej RP oraz osób zaangażowanych w proces legislacyjny.

Maciej Ferek – doktor nauk prawnych, sędzia Sądu Okręgowego w Krakowie, specjalista w zakresie prawa cywilnego.



9788382467093 W01P01

ISBN 978-83-8246-709-3



9 788382 467093

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA: 801 04 45 45

ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL

WWW.PROFINFO.PL



Kup e-book i czytaj
w aplikacji Smarteca

CENA 99 ZŁ (W TYM 5% VAT)